

Mikael Stenkula

Skatternas vikt som inkomstkällor
har växlat¹

L'art de l'imposition consiste à plumer l'oie pour obtenir le plus possible de plumes avant d'obtenir le moins possible de cris.

(Beskattningskonsten är att plocka gåsen på så sätt att man får flesta möjliga fjädrar med minsta möjliga kacklande.)

Jean-Baptiste Colbert (1619–1683)

Skatterna påverkar alla människor på ett eller annat sätt i dagens samhälle. Detta är ingen nyhet. Skatter har funnits sedan urminnes tider och är ingen ny företeelse, men mycket har förändrats sedan de första skatterna började tas ut. Inte bara nivån på själva skatteuttaget har förändrats och stigit kraftigt, utan även sammansättningen av skatterna – vad man har beskattat – har skiftat påtagligt under årens lopp. Gamla skatter har försvunnit och blivit omoderna eller omöjliga att ta ut medan nya har sett dagens ljus allt eftersom samhället utvecklats. Dagens skattesystem är komplicerat och komplext och speglar det moderna och framskridna samhället i vilket vi lever i dag.

Detta kapitel är tänkt att överskådligt beskriva hur sammansättningen av de skatter som den offentliga sektorn tar ut har förändrats sedan 1900-talets början. Som vi kommer att se har samhällsutvecklingen satt ett tydligt avtryck i hur de utvecklats. Faktorer som industrialisering, demokratisering och den allt större monetariseringen av ekonomin (där självhushållning och betalning i natura har minskat

och i dag princip försvunnit) har kraftigt påverkat utvecklingen av skattesystemet. På lång sikt har den offentliga sektorns storlek kunnat bli större när förmågan att beskatta dess medborgare har förbättrats och skatteuttaget i Sverige har också stigit påtagligt under nästan hela 1900-talet.

Politiska idéer, intressegruppers påtryckningar och den teknologiska utvecklingen har i kombination med skattesystemets inte sällan motstridiga syften och funktion bidragit till att skattesystemet har sicksackat sig fram till hur det ser ut i dag. Tidvis har stora skattereformer sjösatts men mestadels har skattesystemet långsamt utvecklats, där små förändringar kontinuerligt har lagts till ett redan befintligt system samtidigt som andra delar tagits bort. Att det skattesystem som vuxit fram ibland betecknas som ett lapptäcke är egentligen en rätt träffande beskrivning.

Politiska skäl ska inte underskattas som en viktig faktor för hur skatterna utformats och förändrats. Jean-Baptiste Colbert, som var fransk finansminister 1665–1683 och som citeras ovan, kunde undvika en statsbankrutt av den franska staten genom att höja de indirekta skatterna – skatter som man betalar när man till exempel köper konsumtionsvaror. På detta sätt kunde man plocka gåsen på fjädrar (skatteintäkter) utan att den började kvida alltför mycket. Hur politiker och skattmasar har plockat gåsen har, som jag kommer att visa, förändrats med tidens gång men behovet att hitta finansiering för det offentligas åtaganden kommer inte att försvinna utan kräva fortsatta skatteintäkter – och allmänheten måste lära sig att leva med skatter på gott och ont.

Diagram 1 Fördelningen av statens intäkter på olika skatteköllor

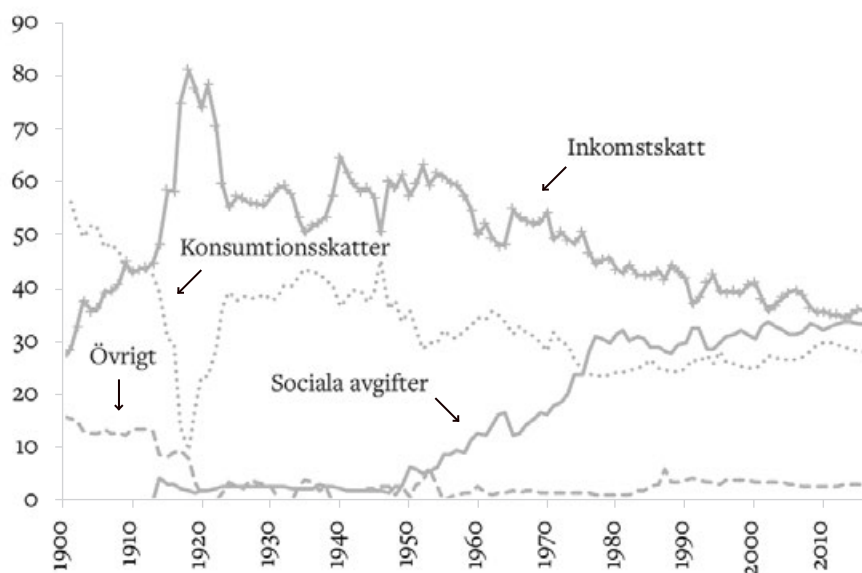


Diagram 1 visar överskådligt hur sammansättningen av skatteintäkter (både statliga och kommunala) grovt förändrats med tiden och beskrivningen nedan kommer att utgå från denna figur, vilken läsaren kan ha i bakhuvudet under läsningens gång.² Diagrammet visar övergripande hur inkomstskatter, konsumtionsskatter, sociala avgifter och övriga skatter utvecklats. *Inkomstskatterna* utgör en bred kategori som inkluderar all beskattning av inkomster (på person- och bolagsnivå, av arbete och kapital). Kategorin innefattar även förmögenhetsskatten och fastighetsskatten när dessa var integrerade med inkomstskattesystemet. *Konsumtionsskatterna* innehåller både allmänna konsumtionsskatter (såsom mervärdesskatten) och specifika konsumtionsskatter (punktskatter på enskilda varor eller tjänster) men även tullar. *Sociala avgifter* är just vad de låter som, och även om man kallar dem avgifter kan de ofta likställas med skatter och har blivit en allt viktigare inkomstbas för den offentliga sektorn. *Övriga skatter* är i princip en restpost och är en bred kategori som innehåller många olika skatter vilket vi kommer diskutera närmare.

Inkomstskatten – inte lika viktig vid förra sekelskiftet

Man skulle kanske kunna tro att inkomstskatter varit en viktig och långlivad komponent i det svenska skattesystemets uppbyggnad och struktur. Faktum är emellertid att det moderna inkomstskattesystemet såsom vi känner det i dag infördes först 1903 (beslutat 1902) – och då först endast som en provisorisk skatt. Andra nymodigheter med denna skattereform var att man fick en (svagt) progressiv statlig inkomstskatt och att man införde krav på allmän självdeklaration. I synnerhet det senare gjorde att möjligheten att dra in intäkter via inkomstskatter förbättrades påtagligt.

En anledning till att inkomstskatten var provisorisk var att en del av det gamla skattesystemet, den så kallade *bevillningen*, utgjorde grund för valsysteem och rösträtt. Om man avskaffade bevillningen blev man tvungen att också göra om valsystemet, vilket vid denna tid var en mycket omdebatterad fråga där olika intressen stred för att bevara (eller öka) sin politiska makt. Man kom därför att i början av 1900-talet ha två parallella system.

Skatternas vikt som inkomstkällor har växlat



Merkantilismens affischnamn Jean-Baptiste Colbert (1619–1683) förstod tidigt betydelsen av indirekta skatter för att säkra både statens intäkter och ett blomstrande näringsliv.

Bevilling var en gammal skattetyyp som kan spåras tillbaka till medeltiden.³ År 1862 beslöt riksdagen att reformera bevillingssystemet, skatterna kom att tas ut på inkomst och fastighetsinnehav. Några inkomstdeklarationer att basera detta uttag på fanns inte, utan systemet fick ofta byggas på uppskattningar och måste betraktas som rudimentärt i förhållande till den nya inkomstskatten.

Runt sekelskiftet kom uppskattningsvis drygt en fjärdedel av den offentliga sektorns inkomster från olika former av inkomstskatter. Hade vi gått ännu längre tillbaka i tiden hade andelen varit ännu mindre. Andelen kom, som ses ur *diagram 1*, emellertid att stiga snabbt.

År 1909 ändrade riksdagen valsystemet och 1910 kom beslutet om att permanenta det nya skattesystemet, vilket kom att gälla från och med 1911.⁴ Progressiviteten ökades ytterligare något i och med 1911 års reform, men den stora nyheten var att också en del av förmögenheten skulle läggas på inkomsten och beskattas. Denna typ av kombinerad inkomst- och förmögenhetsskatt kom att användas till och med 1947. En specifik separat förmögenhetsskatt infördes parallellt redan 1934.

Redan i början av 1910-talet fick inkomstskatterna ökad betydelse jämfört med konsumtionsskatterna. Industrialisering, urbanisering och demokratisering omvandlade samhället. Den nya samhällsstruktur som växte fram med en allt större del reguljära löntagare möjliggjorde en helt annan typ av beskattning där inkomstskatten fick en allt mer framskjuten roll.

Under första världskriget sköt inkomstskatternas betydelse än mer i höjden. En anledning till detta var att andra skatters relativa betydelse (främst konsumtionsskatters) kom att sjunka, ett skifte vi återkommer till i nästa avsnitt. Men ökningen av skattetrycket berodde också på att staten införde tillfälliga så kallade värnskatter, tillfälliga extraskatter som existerade inte bara under första utan även under andra världskriget. Dessa extra inkomstskatter var till för att finansiera ökade utgifter i samband med krig och kriser. Även i nutid har man använt sig av begreppet värnskatter. Den femprocentiga

höjningen av inkomstskatten som Socialdemokraterna beslutade under budgetsaneringen av statens ekonomi 1995 kallades för just ”värnskatt”.

En intressant betraktelse är att när många – för att inte säga nästan alla – av dessa extraskatter avskaffades höjdes i stället de ordinarie inkomstskatterna. De tillfälliga skattehöjningarna hade en tendens att permanentas när kriget eller kriserna en gång var överståndna. Detsamma gäller som bekant också med den högst tillfälliga värnskatten som infördes under mitten av 1990-talet.⁵

Inkomstskatternas betydelse sjönk emellertid efter första världskrigets slut och trots ett flertal reformer kom deras omfattning sedan att fluktuera kring 50–60 procent av den offentliga sektorns intäkter fram till och med 1960-talet. En viktig reform i efterföljd var källskattesystemet, som infördes 1947. Systemet innebar att arbetsgivaren blev tvungen att direkt dra av (preliminär) skatt från arbetstagarnas inkomster för att betala in till Skatteverket. Fram till i dag har inkomstskatternas betydelse sedan långsamt minskat för att år 2018 ligga kring drygt en tredjedel av alla skatteintäkter.

Denna minskning av inkomstskatternas relativa betydelse ska inte tolkas som att inkomstskatten med tillhörande marginalskatter sjönk – åtminstone inte till en början. Tvärtom kom marginalskatterna att nå rekordnivåer under 1970-talet så att man till slut fick sätta in ett marginalskattetak på maximalt 85 procent. Minskningen ska snarare ses i skenet av att skattetrycket fortsatte att stiga och att andra skatter ökade i betydelse som inkomstkälla. Det blev allt svårare att finansiera den fortsatt expanderande offentliga sektorn, inklusive det omfattande offentligt finansierade försäkringssystemet, med en stor andel inkomstskatter.

En annan viktig reform som kan nämnas är särbeskattningens införande 1971, som innebar att varje individ skulle beskattas separat och inte tillsammans med en eventuell andra part i ett hushåll. De allt högre marginalskatterna i det progressiva inkomstskattesystemet medförde att det ofta blev alltför olönsamt för båda parter i ett hushåll att vara

aktiva på arbetsmarknaden. När sambeskattningen avskaffades satte inte skattesystemet längre käppar i hjulet för ett mer jämställt arbetsliv.

Den stora skattereformen 1990–1991 – där man också sänkte marginalskatterna – ledde inte till något större trendbrott för inkomstskatternas betydelse. Deras relativa betydelse har också fortsatt att sjunka, även om nedgången nu möjligen planat ut. För att upprätthålla en viss (hög) nivå av offentliga utgifter behöver man ett välutbyggt inkomstskattesystem.

Konsumtionsskatterna – den offentliga sektorns ryggrad⁶

Om inkomstskatterna kan sägas ha spelat en mindre roll än vad man kanske i förstone trott, så var konsumtionsskatterna den offentliga sektorns ryggrad som intäktskälla runt förra sekelskiftet. Mer än hälften av de offentliga inkomsterna kom från konsumtionsskatter.

Det kan vara värt att betona att även tullar räknas in i det som jag här benämner ”konsumtionsskatter”. Enbart tullintäkter stod faktiskt för en tredjedel av intäkterna kring förra sekelskiftet år 1900. Tullar hade vid denna tid inte bara till syfte att skydda svensk industri samt möjliggöra självförsörjning vid eventuella kriser och krig (även om dessa syften också var skäl i sig för vissa tullar – ”skyddstullar”). Tullar var dessutom ett direkt sätt att finansiera de offentliga utgifterna – man talade om ”fiskala tullar” (eller finansstullar).

För stater vars kapacitet att kontrollera och dra in skattemedel var begränsad var tullinkomster en tacksam inkomstkälla som krävde relativt lite resurser att administrera. Tullar var därmed i praktiken ett av de viktigaste alternativen till nationella skatter. Internationell handel skedde främst via de stora hamnarna och statstjänstemän kunde här (bokstavligen) kontrollera vilka varor som kom in i landet och se till att erforderliga avgifter betalades för dessa. Smuggling var dock en lukrativ bransch.

Tullar var viktiga men det var inte de enda konsumtionsskatter staten använde sig av. Någon

allmän varuskatt, såsom den moms vi har nu, fanns över huvud taget inte och var inte alls något man ens hade i åtanke. Vilka var de övriga konsumtionsskatterna då? Generellt kan svaret ges av två produkter: brännvin och socker.

Brännvinsskatten har gamla anor. I Sverige dracks det mycket och att belägga brännvinet (i olika led, såsom produktion och försäljning) med skatter gav en stabil inkomstkälla för både stat och kommun.⁷

Nu för tiden talar man ofta om att socker kanske borde skattebeläggas av hälsoskäl för att hålla nere socker- och fetmarelaterade sjukdomar. Men Sverige har faktiskt tidigare haft sockerskatter, om än inte av hälsoskäl. Den svenska sockerbetan kom – både bokstavligen och bildligen – att slå rot i Skåne (och därefter sprida sig över Sverige) under slutet av 1800-talet och ersatte då det importerade och tullbelagda rörsockret. Den svenska sockerindustrin blomstrade under förra sekelskiftet och utgjorde tillsammans med brännvinsindustrin ett lämpligt skatteobjekt.

Konsumtionsskatten tappade som nämnts ovan emellertid i betydelse allt eftersom inkomstskatternas betydelse tilltog. Under första världskriget sjönk deras betydelse mycket kraftigt. Det fanns flera skäl, bland annat ransonering och handelsrestriktioner, vilka drog ner tullintäkterna kraftigt.

Efter första världskriget steg konsumtionsskatternas betydelse igen och de kom att stå för cirka 40 procent av den offentliga sektorns intäkter fram till nästa världskrig. Även om nivån framstår som relativt stabil så förändrades beskattningens utformning när det gäller vad som beskattades. Återigen fick ekonomins utveckling spela roll för hur beskattningen utformades. Medan inkomsterna från brännvinsskatter men framför allt sockerskatter minskade i betydelse (och i det senare fallet även helt försvann), såg i första hand två nya skatter dagens ljus: tobaksskatten och olika former av automobilskatter.

En tobaksskatt hade införts redan under första världskriget men endast i ringa omfattning. Under mellankrigstiden kom dess betydelse och omfattning att tillta. Användningen av automobiler utgjorde



Skatt på socker var länge en viktig inkomstkälla för staten. I dag experimenterar många länder med skatter på söta drycker och andra osunda livsmedel med varierande resultat. Danmarks försök med en fettskatt övergavs efter bara något år.

också en annan och ny grogrund för beskattning. De nya inkomstkällorna var tacksamma objekt för politiker. Beskattningen av bilar drabbade främst höginkomsttagare och tobaksskatt (och alkoholskatt) kunde motiveras av sociala skäl. Cigaretter stod för glamour och modernitet. Detsamma kan sägas om automobilerna. De blev goda och stabila företeelser att beskatta utan att allmänheten knorrade alltför mycket.

Under andra världskriget kom en annan nymodighet att introduceras, nämligen en allmän varuskatt, den så kallade *omsen* (efter "omsättningsskatt"). Denna var en tillfällig skatteform som i stort sett ersatte det inkomstbortfall som världskriget ledde till på konsumtionssidan. Skatten försvann visserligen efter fredsslutet – men endast tillfälligt. År 1960 återinförde man omsen och denna gång blev den permanent. År 1969 omvandlades pålagan till det som vi i dagligt tal kallar moms (mervärdesskatten). När väl denna infördes steg dess betydelse därefter snabbt och kraftigt. I dag motsvarar moms en femtedel av slutpriset (ett pålägg på 25 procent) medan omsättningsskatten uppgick till modesta 4 procent när den en gång infördes år 1960.

Konsumtionsskatternas relativa betydelse kom under 1950- och 1960-talet att sjunka och ligga kring 30 procent av hela den offentliga sektorns skatteintäkter. Under mitten av 1970-talet var nivån nere i omkring 25 procent för att sedan återigen stiga upp mot 30. Siffrorna är dock något missvisande och man kan missledas att tro att konsumtionsskatterna tappat i betydelse. Det är visserligen sant att tullar i princip har försvunnit som finansieringskälla och att alkohol- och tobaksskatter är inte alls lika viktiga som förut. Men mervärdesskatten utgör en allt viktigare inkomstkälla. Hade denna konsumtionsskatt redovisats separat hade detta varit tydligare än nu. När det blivit allt svårare att försöka öka inkomstskatterna utgjorde mervärdesskatten en tacksam skatt att höja för att dra in skattemedel. Det är ingen skatt som syns i lönekuvertet, men varje gång man handlar bidrar man – ofta utan att själv tänka på det – till intäkter till den offentliga sektorn.

Parallellt med mervärdesskattens betydelse har miljö- och energiskatter seglat upp som nya och allt viktigare offentliga inkomstkällor. Återigen är det samhällets utveckling som påverkat vad det är vi beskattar. De används inte bara för att få in finansiering; staten vill med dessa skatter även påverka omfattningen och inriktningen av vår konsumtion.

Sociala avgifter – skatt eller avgift?

Sociala avgifter – egenavgifter och arbetsgivaravgifter – är kanske inte det första man tänker på vad gäller den offentliga sektorns intäktssida. De första socialavgifterna infördes först 1913, och då i blygsam omfattning i form av en folkpensionsavgift betald av löntagarna själva. Socialavgifterna fick ingen större betydelse förrän efter andra världskriget men då kom å andra sidan deras betydelse att stiga kraftigt.

Obligatoriska arbetsgivaravgifter infördes först 1955 i form av en allmän sjukförsäkringsavgift. Den samlade summan består i dag formellt av flera olika delavgifter vilka är tänkta att täcka vissa utgifter i socialförsäkringarna. Kopplingen mellan avgift och förmån är dock inte självklar, och en viss del kan ses som ren skatt utan direkt koppling till någon förmån. En stor del av arbetsgivaravgiften kan ses som just ren beskattning.⁸

Under 1960-talet infördes flera andra arbetsgivaravgifter (såsom ATP-avgift och arbetsskadeavgift). Som en följd av vad som kom att kallas "Haga-politik" eller "Haga-omläggningen" – efter de förhandlingar som hölls på Haga slott mellan regering, opposition och arbetsmarknadens parter under 1970-talet – beslutade man att (de progressiva) inkomstskatteskallorna skulle justeras ner, mot att man höjde arbetsgivaravgifterna. Dessa steg också från någon procentenhet under 1950- och 1960-talet till över 30 procent på lönesumman i slutet av 1970-talet.

Denna utveckling avspeglades också i socialavgifternas betydelse för den offentliga sektorns inkomster. Socialavgifternas andel av dessa steg kraftigt från cirka fem procent 1950 till cirka 30 procent i början av 1980-talet. Därefter har deras betydelse

ökat betydligt långsammare men sammantaget är omfattningen nu lika stor som inkomstskattens och ligger kring en tredjedel av de sammanlagda offentliga intäkterna. Precis som mervärdesskatten är arbetsgivaravgiften en ”osynlig” skatt som inte direkt syns i skattebetalarnas lönekuvert.⁹ Allt eftersom skattetrycket stigit har politiker skiftat fokus till att ta in skattemedel via denna typ av källor.

Övriga skatter – historiskt viktiga men svårklassificerade

Det som i *diagram 1* kallas för ”övriga skatter” utgör – förutom under 1900-talets två första decennier – en nästintill obetydlig restpost. Här ingår sådant som arvs-, förmögenhets- och fastighetsskatter.¹⁰ Dessa typer av beskattning har inte utgjort någon större del av den offentliga sektorns intäkter under den undersökta tidsperioden och har inte direkt varit avgörande för sektorns finansiering och expansion. Även om deras fiskala betydelse måhända inte är lika viktig som inkomst- och mervärdesskatten kan det finnas andra skäl, till exempel ideologiska, för att ha med dessa offentliga inkomstkällor i skattesystemet. Ur nationalekonomisk synvinkel brukar man också lyfta fram att åtminstone fastighetsskatten har en mindre snedvridande effekt än många andra pålagor.

I början av 1900-talet fanns det dock en del nu avskaffade skatter som ingår i denna kategori som bör nämnas. Här ingår *grundskatter*, vilket var en benämning på olika delskatter som hade sitt ursprung i medeltiden och vilka under lång tid utgjorde stommen i det svenska skattesystemet. En viktig komponent var här den så kallade *jordboksräntan* som var en skatt på ”jord” (eller kanske är jordbruksmark en bättre benämning i dag). Under lång tid bestod lejonparten av Sveriges befolkning av småjordbrukare vilka inte hade någon fix och reglerad löneinkomst att beskatta. Skattesystemet fick anpassas efter detta rådande samhällssystem och där ligger också orsaken till denna typ av skatter. Jordboksräntorna var i princip fixa och på förväg bestämda och var inte kopplad till faktisk inkomst hos någon specifik skattebetalare

och inte heller till huruvida jorden som skulle beskattas hade givit en god skörd eller inte (eller huruvida jorden blivit bättre eller sämre med tiden). Adeln så kallade *frälsejord* var också befriad från dessa grundskatter, vilka allmogen (på goda grunder) ansåg vara orättvisa.

Här ingår också det som kallades *mantalspenning*, en så kallad klumpsummeskatt som i princip skulle betalas av alla medborgare oavsett hur hög inkomst den enskilde hade. Många grundskatter erlades i natura (det vill säga i form av varor eller tjänster och inte med pengar) fram till och med 1869.

När Sverige övergick från att vara ett jordbruks- till ett industrisamhälle kunde (och måste) också skattesystemets uppbyggnad ändras. Politikerna beslöt att grundskatterna skulle fasas ut under en tolvårsperiod från och med 1893. Detta speglade samhällsutvecklingen ganska väl vid förra sekelskiftet. Sverige började som tidigare nämnts ta steget in i industrisamhället och de avlönade industriarbetarna blev fler – de var inte längre en oväsentlig samhällsgrupp.¹¹

En annan kategori som var viktig kring sekelskiftet 1900 och som ingår i gruppen ”övrigt” var stämpelskatter. Dessa utgjorde egentligen en form av omsättningsskatter vilka skulle erläggas när man köpte eller omsatte vissa varor. Namnet kommer av att man ofta var tvungen att få en stämpel på vissa dokument (eller köpte redan stämplade) för att de skulle vara giltiga (man kunde också köpa ett stämpelmärke att fästa på dokumentet). I samband med att man fick sina papper stämplade betalades skattesumman, eller så betalade köparen för ett stämpelmärke eller för ett stämplat dokument där skatten ingick i priset. Vissa affärer, till exempel köp, byte eller gåva av fast egendom, fordrade denna typ av certifiering. Men det gällde även mer obetydliga varor – som spelkort. Även punschbuteljer och lotterivinster har varit belagda med så kallade stämpelskatter.¹²

Stämpelskatten finns visserligen kvar i dag – i form av en skatt vid överlåtelse eller inteckning av fastigheter och tomter – med den har inte alls den omfattningen och betydelsen som den en gång hade.

Avslutning

Som detta kapitel har visat har Sveriges skattesystem förändrats påtagligt under ett århundrade. I dag kan man konstatera att den offentliga sektorn drar in cirka en tredjedel på vardera inkomstskatter, konsumtionsskatter och sociala avgifter. Vi har sett hur samhällets utveckling har påverkat hur man har beskattat Sveriges befolkning och på vad. Inkomstskatter blev allt viktigare vid förra sekelskiftet i och med att Sverige genom industrialisering, urbanisering och monetarisering av transaktioner och inkomster förvandlades till modernt samhälle. Innan dess hade beskattningen av inkomster inte alls den betydelse man kanske skulle tro. Skattesystemet byggde i stället mycket på beskattning av konsumtion i form av tullar och andra pålagor förbundna med den tidens jordbruks-samhälle. Nya skatter såsom mervärdesskatten och arbetsgivaravgifterna har införts under efterkrigstiden och när de väl etablerats har de därefter kraftigt ökat i betydelse för statsintäkterna. Andra inkomstkällor såsom grundskatter och stämpelskatter har helt försvunnit eller kraftigt minskat i betydelse.

Generellt kan man säga att svensk beskattning allt mer har gått över till breda skattebaser (såsom

inkomstskatter och allmänna konsumtionsskatter) och skatter som är mindre synliga för allmänhet och väljare (som arbetsgivaravgifter och, återigen, allmänna konsumtionsskatter). Här skiljer sig Sverige egentligen inte från hur utvecklingen sett ut i många andra västländer, även om den exakta fördelningen mellan olika slags beskattning skiljer sig staterna emellan.

Hur kommer framtiden att se ut? Det är svårt att sja om, men att utvecklingen skulle ”stanna” och skattesystemets upplägg och omfattning förbli oförändrade är knappast troligt. Frågan är till exempel om den allt mer digitaliserade (och globaliserade) ekonomin – med alla dess utmaningar och möjligheter – kommer att göra det lättare eller svårare att dra in inkomstskatt i framtiden. Kommer, vidare, anställning med en reglerad fast lön att förbli det viktigaste sättet att generera inkomst för den enskilde? Eller kommer andra former – som kanske kräver andra typer av skatter – att utvecklas?

Jag tänker inte ge några spekulativa svar här. Det enda vi vet är att även i framtiden kommer gåsen att behöva plockas och även då kommer politiker att lägga sina pannor i djupa veck för att få den att kackla så lite som möjligt ...

Noter

- 1 Detta kapitel bygger på en mer utförlig genomgång av skatternas utveckling som gjorts i Henrekson & Stenkula, 2015, dit den nyfikne läsaren kan vända sig för mer information.
- 2 Det är inte självklart hur skattestrukturens förändring ska åskådliggöras med tiden. Där finns inte någon enskild källa som visar hur olika skatter utvecklats på ett konsistent sätt. Många skatter har inte klassificerats eller ”klumpats ihop” på samma sätt med tiden. Förmögenhetsskatten var till exempel en integrerad del av den ordinarie inkomstskatten mellan 1911 och 1947. Det finns därmed inget sätt att särredovisa denna skatt på ett konsistent sätt över hela perioden. På samma sätt förhåller det sig med fastighetsskatten.
- 3 Ordet härrör ifrån att detta ursprungligen var tänkt som tillfälliga extraskatter (inte nödvändigtvis baserade på inkomst) som riksdagen ”beviljade” vid tillfällen med särskilda behov.
- 4 Bevillningsystemet avskaffades dock helt först i och med den nya kommunalskattelagen 1928.
- 5 Uttrycket ”Det finns inget så permanent som en tillfällig skattehöjning” är verkligen en devis som är träffande för det svenska skattesystemets utveckling. Vem som ursprungligen knäckt detta visdomsord är svårt att veta. Ibland nämner man nobelpristagaren Milton Friedman, men det Friedman sade var egentligen *There is nothing more permanent than a temporary government program*, det vill säga hans utsaga gällde utgiftssidan och inte inkommsidan. För att inte budgetunderskott och statsskuld ska löpa amok på lång sikt torde dock utgifts- och inkomstsida hänga ihop. Permanenta utgiftshöjningar måste förr eller senare finansieras på något sätt (och förslagsvis då med permanenta skattehöjningar).
- 6 En annan och kanske bättre benämning är varuskatte.
- 7 En del av brännvinsskatterna togs in av staten men delades ut till kommunerna i förhållande till hur

mycket som såldes i respektive kommun.

8 Se till exempel Flood *m fl*, 2013.

9 På senare tid har vissa arbetsgivare börjat ange arbetsgivaravgiftens storlek på löneutbetalningarna. Men löntagarnas fokus torde ändå vara på skillnaden mellan bruttolön och det man får ut ”i handen”.

10 Som skrivits ovan var förmögenhets- och fastighetsskatten ofta integrerad med inkomstskatten och omöjlig att redovisa separat. Det som ingår i kategorin ”övrigt” här är den del av förmögenhets- och fastighetsskatten som utgjort en separat och självständig skatt. Den del av förmögenhets- och fastighetsskatten som var integrerad med inkomstskatten ingår däremot i inkomstskatten.

11 Grundskatterna var också kopplade till det militära systemet och Indelningsverket. Det militära systemet kom att reformeras i början av 1900-talet med avskaffandet av Indelningsverket och införandet av allmän manlig värnplikt 1901.

12 I SAOL från 1937 kan man under ordet ”kortstämpel” som ett litet kuriosum se att det oftast var hjärter ess som skulle ha en stämpel: ”kontrollstämpel som åsättes det översta kortet (i allmänhet hjärter äss) i kortlek som skall försäljas inom riket, till tecken på att stadgad stämpelavgift är erlagd”. Den som köper eller har en gammal kortlek hemma kan ofta se att där också är en stämpel på just hjärter ess. Stämpelmärke fanns för inte alltför länge sedan också i våra pass.

Litteratur

Flood, Lennart, Nordblom, Katarina & Waldenström, Daniel, 2013, *Dags för enkla skatter* (190 s). Stockholm: SNS (Konjunkturrådets rapport 2013).

Henrekson, Magnus & Stenkula, Mikael, red, 2015, *Swedish taxation : developments since 1862*. New York: Palgrave MacMillan.

Stenkula, Mikael, 2014, “Swedish taxation in a 150-year perspective”, in *Nordic Tax Journal* 2 (2), s 10–42.